

IDENTITETSHISTORIE – EN DUPLIK

■ CLAUD MØLLER JØRGENSEN

I sin replik til min anmeldelse af *Skilsmissen: Dansk og norsk identitet før og efter 1814* problematiserer Rasmus Glenthøj anmeldelsens præmis såvel som dens kritik. Anmeldelsen bygger på en række misforståelser af det læste, og dem søger replikken så at rette op på. Man kunne have ønsket sig, at han i stedet havde tilbagevist kritikken ved at fremdrage eksempler fra sin bog, der kunne vise, at kritikken var fejlagtig. Det gør han ikke.

Anmeldelsens præmis er, at jeg ikke kender den norske litteratur om emnet, og derfor ikke kan forholde mig kritisk til Glenthøjs positionering i forhold til den bestående norske forskning eller diskutere hans tolkninger af norske forhold i lyset af den. Ifølge Glenthøjs replik skulle det også betyde, at jeg ”hverken forholder [m]ig til halvdelen af bogen eller betydningen af samspillet mellem dansk og norsk identitet.” Det første er korrekt, det er anmeldelsens eksplicitte præmis, men det er det andet ikke. Jeg forholder mig faktisk til det og kan ikke se det principielt umulige i at gøre det, selvom perspektivet i anmeldelsen er dansk. Min pointe er, at det komparative ikke står særlig stærkt. I de fleste kapitler og afsnit behandles de to cases parallelt. Når hensigten er at gøre op med den metodiske nationalisme, kan det også undre, at der ikke foretages en systematisk analyse af kommunikationskanaler, direkte udveksling eller af intertekstuelle referencer, som kunne underbygge ideen om sam- og modspil mellem den danske og den norske borgerlige offentlighed. Især her kunne replikken med et par velvalgte eksempler fra bogen have taget luften ud af kritikken. Jeg kan blot konstatere, at det ikke sker.

I sin replik skriver Glenthøj, at ”CMJ mener, at spørgsmålet er veludforsket i den ældre danske litteratur og i den nyere danske nationalismeforskning. CMJ har ret i, at der findes en ældre og relevant forskning, men jeg genkender ikke mit værk, når han hævder, at jeg ignorerer denne”. Men det hævder jeg faktisk ikke. Jeg fristes næsten til at sige tværtimod. Den danske forskning benyttes flittigt og meget, så meget, at det går ud over den systematiske undersøgelse af bogens nye tese om samspillet mellem dansk og norsk identitetsdiskurs i perioden. At den ældre forskning er ”præget af nationalisme, herunder også metodisk” og at den er skrevet ”af litterater og kunsthistorikere”, som det siges i replikken, gør den kun problematisk, men altså ikke uanvendelig.

Hvad angår hypotesen om, at ”perioden 1807-1830 udgjorde en del af en overgangsfase mellem statspatriotisme og nationalisme”, så handler kritikken ganske enkelt om at fremstille en gængs opfattelse i forskningen som ny og uudforsket, hvad den ikke er. Jeg klandrer Glenthøj for at bruge i sammenhængen marginale forskningsbidrag – min egen ph.d.-afhandling og Inge Adriansens store værk om

nationale symboler, som afgrænses i titlen 1830-2000 – som belæg for et generelt synspunkt i forskningen om, at 1830 skulle være et demarkationsår mellem statspatriotisme og nationalisme, at perioden frem til 1830 ikke ses som en overgangsfase men et tomt hul, hvilket i anden omgang skal underbygge en påstand om, at der ikke skulle eksistere forskning om perioden før 1830, og at afhandlingen kortlægger *terra incognita*. Det gør den ikke. Glenthøj er helt på linje med forskningen i al almindelighed, når han ser perioden som en overgangsperiode, hvorfor opstillingen af det som en hypotese er kunstig. Det er ikke det samme som at sige, at perioden er gennemforsket, men at man i stedet for at bruge stråmænd bør forholde sig til de centrale forskningsbidrag som findes, fx Rerups og Feldbæks. Omvendt må man så sige, at gør man det, kan man ikke fastholde påstanden om *terra incognita*. Hvad der gælder både Rerup og Feldbæk er i øvrigt, at de ikke forholder sig til det mulige med- og modspil mellem danske og norsk; den tese er, som det fremgår af anmeldelsen, ny. Replikken giver mig ikke anledning til at tilføje mere.

Med hensyn til teoribrug er pointen med min anmeldelse ikke at modsætte mig "anvendelsen af teoretiske værktøjer til at undersøge, hvorvidt der finder en national udvikling sted i en periode", og i stedet plædere for "en empirisk tilgang", som det skrives i replikken. Med hensyn til Hroch handler det heller ikke om, at jeg kun vil have, at Hrochs model skal bruges som forklaringsteori: "Det gælder bl.a. brugen af Hrochs fasemodel, som jeg anvender som et kategoriseringsværktøj, mens CMJ kun ønsker den brugt til at forklare udviklingen." At jeg er en empirist, der bruger en forklaringsteori, kan jeg leve med, selvom jeg vel opfatter det som en tungere teoretiske byrde for en teori, at den skal kunne forklare en udvikling, end at den skal bruges til at kategorisere nogle iagttagelser. Det handler derimod om, hvordan kategoriseringsværktøjet bruges. Her er pointen den, at Glenthøj laver om på kategoriseringsværktøjet for at få det til at passe til en tese for derigennem at kunne hævde, at han har fundet noget nyt.

Lad det være slået fast med det samme, at det er mig, der kalder Hroch modernist, ikke Glenthøj. Nationale bevægelsers udvikling kædes af Hroch sammen med kapitalismens udvikling, hvilket i mit hoved kvalificerer ham til at blive kategoriseret som modernist. Denne begrebsbrug virker præcis nok. Til gengæld er det klart, at der er en sproglig upræcighed i min omtale af Hrochs agitationsfase, fase B, idet agitationen skiftevis betegnes som national og politisk. Jeg skænkede det ikke en tanke, da jeg skrev anmeldelsen, fordi pointen ikke er, om agitationen er politisk eller national, men at Hroch ser aktivt organiseret udadvendt agitation for det nationale som kendetegnende for denne fase til forskel fra den første, 'litterære fase', for nu at sige det med den Hroch-inspirerede Rerups ord. Pointen er videre, at man ikke finder en sådan aktiv, organiseret national agitation før 1830, og at Glenthøjs udvidelse eller omdefinering af fase B til at omfatte elitens ønsker om at gennemføre en sådan agitation ikke bidrager med mere klarhed. Glenthøj skriver i replikken: "Som jeg læser Hroch er det afgørende ved fase B, at eliten her ønsker at skabe en national bevidsthed hos folket gennem national agitation."

Som jeg læser Hroch er det den *faktiske* gennemførelse af organiseret agitation, der er afgørende. Mere kompliceret er det ikke. Der er en både kvalitativ og kvantitativ forskel på det, som foregår i 1814 eller i 1825, og den organiserede nationale agitation – både kulturel og politisk - der foregik fra midt-30'erne og især efter 1840, og det er denne forskel, som går tabt i Glenthøjs læsning og brug af Hroch. Derfor kan jeg ikke se denne læsning og brug som et erkendelsesfremskridt, uanset om man kan pege på enkelte intellektuelle fra datiden, der ønskede at vække folkeånden i folket.

Glenthøj fremlægger i sin replik en meget central præcisering af, hvad han opfatter som etno-nationalismens gyldighedsrum. Glenthøj skriver i replikken:

Der findes også andre væsentlige misforståelser og en faglig uenighed, der må adresseres. Til den første kategori hører bl.a., at min tilgang burde betyde, at bondestanden i det førmoderne samfund allerede besad en mere eller mindre udviklet national identitet, som eliten blot skulle aktivere i 1800-tallet. Det kan jeg ikke se, at den gør, og det er hverken noget jeg tror eller for den sags skyld har skrevet. Mit fokus er på eliten, og det er netop inden for den, at jeg er af den opfattelse, at man langt tilbage i tiden kan finde *elementer* af en national tankegang, som f.eks. hos Saxo, uden at jeg dog mener, at vi kan tale om moderne nationer, national identitet eller nationalisme i middelalderen.

Det, jeg helt åbenlyst har misforstået her, er, at etno-nationalismen skulle være en generel teori om 'nation building'. Når det skrives i bogen, at de konstruktioner, man skabte, anvendte en mental mørtel fra de foregående århundreder, klargør replikken, at det ikke er et udsagn, der omfatter hele befolkningen; det gælder kun den borgerlige elite. Til min undskyldning kan jeg anføre, at jeg ikke er den eneste, som har den opfattelse af A.D. Smiths teori.¹

Jeg opfatter ikke problemet i fremstillingen i *Skilsmissen* som et induktionsproblem, som Glenthøj gør i sin replik. Skal man endelig sætte et videnskabsteoretisk begreb på, kunne man måske kalde det et deduktionsproblem, nemlig at en bestemt udvikling forudsættes, og så må de enkelte temaer logisk set afspejle den. Hroch anvendes som forklaringsteori, som de enkelte iagttagelser passes ind i. Der er en national identitet før 1830, og så må den kunne genfindes alle de steder, den eftersøges. I anmeldelsen nævner jeg et enkelt modeksempel, nemlig at almueskolen efter 1814 ikke var national, men religiøs. Sådan tolkes det ikke af Glenthøj, men det sker, uden at det materiale, som tolkningen bygger på, fremlægges for at sandsynliggøre tolkningen. Påstanden om, at der sker en bevidst natio-

¹ Senest er jeg stødt på den i en ret bastant udgave hos Michael Bøss: 'Grundtvigs nationalisme i lyset af nationalismeteorien', in Ove Korsgaard og Michael Schelde (red.): *Samfundsbyggen*. Artikler om Grundtvigs Samfundstænkning, København: Forlaget Anis 2013, 57-87, 63ff.

nalisering af danske soldater i 1820'erne, burde efter min mening også belægges med en eller anden analyse af noget kildemateriale, så læseren fik en mulighed for at se, hvad påstanden bygger på. Idet det ikke sker, får man den fornemmelse, at det måske i højere grad er forklaringsteorien eller forhåndsantagelsen, der definerer, hvordan de mange temaer beskrives, end en historisk forankring. Som det er tilfældet med tesen om de borgerlige identitetsdannelser udvikling i med- og modspil i Danmark og Norge, er det mit indtryk, at forskningsdesignet har lagt hindringer i vejen for den systematiske undersøgelse af bogens teser.

Som det fremgår, opstod Grundtvigs tanker i 1831 ikke ud af ingenting, men kan spores tilbage til den foregående periode, der kan anskues som en *formativ fase*. Lehmanns generation, der endte med at kræve nationalstaten, var dermed blevet opfostret med nationale idéer, som Engelstoft, Grundtvigs og Molbechs generation udviklede. I Smiths forstand kan man allerede kalde Molbech for nationalist, da han entydigt prædikede national identitet, enhed og autonomi. Han udgjorde ikke sig selv nogen bevægelse, men han var langt fra alene med sine tanker, der genfindes i det humanistiske miljø og selskaber i almindelighed og hos aktører som Grundtvig og Ingemann i særdeleshed. (...) Mange modernister vil ikke anskue dette som nationalisme, da der ikke er tale om en politisk massebevægelse, og der ikke findes noget krav om en dansk nationalstat i perioden før 1830.²

Jeg vil bruge dette citat til at runde denne duplik af. For det første er dette et eksempel på den uspecificerede konstruktion af modernisternes synspunkter i bogens empiriske del, som jeg kritiserer Glenthøj for. Hvem er de modernister, der ikke ville kalde Molbech, Grundtvig og Ingemann nationalister (eller i det mindste nationalt tænkende, hvis man forbinder nationalisme med en negativ, aggressiv form for nationalitet)? Mit svar vil være: ingen. Det gør alle historikere, litteraturer og kunsthistorikere, uanset om de er præget af metodisk nationalisme eller ej, og uanset om de er modernister eller ikke. At Molbech, Grundtvig og Ingemann ikke var politiske nationalister i den forstand, at de ikke var tilhængere af folkesuverænitets princip, er rigtigt i dobbelt forstand, fordi de alle tre var enevældetilhængere. Men det ændrer ikke ved, at de i forskningen unisont anskues som nationalt tænkende foregangsmænd; ingen, heller ikke modernister, "vil ikke anskue dette som nationalisme". Glenthøjs formening om, at det er Smiths etnosymbolske teori, som har åbnet erkendelsen af Molbechs, Grundtvigs og Ingemanns nationalisme, er pudsig; det er de ikke kun i Smiths forstand, men i alles. For det andet: talen om "selskaber i almindelighed". I replikken nævnes ét, nemlig Oldskriftsselskabet fra 1825. Der er sikkert flere, men ikke mange, slet ikke i forhold til perioden efter 1835-40, og ikke nok til at kræve en Hrochsk faseforskydning.

² Skilsmisssen s. 229.

For det tredje: At Lehmanns nationalisme eller Grundvigs nationale tænkning, så idiosynkratisk den end på mange måder udviklede sig, havde forudsætninger, vil ingen vel benægte.

CLAUS MØLLER JØRGENSEN

LEKTOR, PH.D.

INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND, AARHUS UNIVERSITET